

Ebû Hureyre'ye Yönelik Eleştiriler,
 Prof. Dr. Osman GÜNER,
 İnsan yayınları 2. Baskı, 2008. 197
 sayfa

Allah Resûlü'nün (s.a.v.) hayatındaki her türlü ayrıntının korunup sonraki nesillere aktarılması ilk başta sahâbe, daha sonra ise onların izinde yürüyen İslâm âlimleri tarafından sağlanmıştır. Özellikle sahâbenin Allah Resûlü'nden (s.a.v.) sâdır olan her türlü söz ve davranış modelini hayatlarına tatbik etmeye azamî gayret gösterdikleri ve bu suretle sünnetin fiilen de naklini mümkün kıldıkları ilim ehline bilinen bir husustur. İşte bu noktada hayatının belirli bir dönemini âdeta Allah Resûlü'ne (s.a.v.) adayan, kendi ifadesiyle “başkaları bağ-bahçe işleri ile meşgul olurken karın tokluğuna Hz. Peygamber'e mülâzemet eden” Ebû Hureyre'nin (r.a.) bu altın silsiledeki yeri ve gayreti son derece önemlidir. Burada tanıtılacak olan eserin yazarı da “Ebû Hureyre'nin hadis ilmindeki konumunu tespit etmeyi” hedeflediğini bildirmektedir.

Giriş ve iki bölümden müteşekkil eserin giriş bölümünde yazar, Ebû Hureyre'ye yöneltilen tenkit ve iddiaların tarihî arka plânını işlemektedir. Sahâbeden bazı kimselerin Ebû Hureyre'ye olan tenkitlerinin sadece ona has olmadığı, dini korumanın zaruretinden dolayı yer yer sahâbe arasında buna benzer tenkit faaliyetinin yaygın olduğu ifade edilmiştir. Ama bunların hiçbirisinde ne Ebû Hureyre'ye ve ne de bir başka sahâbeye Hz. Peygamber adına kasden yalan uydurduğu şeklinde bir ifadeye rastlanılmıştır. Yine girişte Mu'tezile ve Şî'a tarafından ortaya atılan iddiaların da genellikle mezhebî kaygı ve yaklaşımlardan ibaret olduğu dile getirilmiştir. Ancak XVIII. yüzyıldan itibaren hadis tarihi İslâm'a inanmayan birtakım insanların dikkatini celbetmiştir. Bu yönelişin sebepleri arasında İslâm'ı zayıflatmak ve hatta yok etmek gibi bir hedefin olduğu da kabul edilmektedir (s. 26). Bu önyargılı tutumun doğal bir neticesi olarak Avusturya asıllı Alois Sprenger (1813- 1893), Macar asıllı Ignaz Goldziher (1850-1921), D.S. Margoliouth (1858-1940), Leone Caetani (1869-1935) gibi müsteşrikler genel olarak sahâbeye özel olarak da Ebû Hureyre'ye yönelik yalancılıkla ithamın da dâhil olduğu tenkitlerde bulunmuşlardır.

Yazar, birinci bölümde arka plânını ele aldığı eleştirilerden Ebû Hureyre'nin şahsiyetine yönelik olanları birinci bölümünde, hadisçiliğine yö-

nelik eleştiriler eleştirileri ise ele alarak kritiğe tâbi tutulmuştur. Konunun daha net anlaşılması için müellif birinci bölümün ilk konusu olarak sahâbenin adâletine temas etmiştir. Hz. Peygamber'den bir hadis rivâyet eden ve onu bir kez gören kimseyi sahâbî olarak addeden hadisçilerle; onunla mülâzemeti olan kimseyi sahâbî kabul eden usûlcüler arasındaki tanımdan kaynaklanan bu farklılığın sahâbenin adâleti noktasında farklı anlamalara da tesiri olduğuna dikkat çekmiştir. Hiç şüphesiz Hz. Peygamber'i bir kere bile olsa görmenin gönülde hâsıl edeceği manevî bir hal söz konusudur. Ne var ki onu bir defa gören ile onunla uzun süre beraber olan sahâbe arasında bazı farklılıkların olması da bir kusur sayılmaz. Sahâbenin adâletinden murad, onların Hz. Peygamber adına yalan uydurmaktan beri oldukları manasındadır, yoksa bununla onların her türlü kusurdan masum oldukları kastedilmemiştir. Müellif, sahâbenin İslâm kültür mirasının anlaşılmasında ve aktarılmasında çok rollerinin olduğunu ifade etmiş, onlar hakkında ortaya atılacak iddiaların dinin kaynağını kökünden sarsacağını vurgulamıştır (s. 43). Bu bağlamda bu halkanın önemli simalarından olan Ebû Hureyre'ye yöneltilen bu eleştirileri; adı ve ne-sebinin belirsizliği, geç Müslüman olması ve Hz. Peygamber'le sohbetinin kısa sürmesi, açlığı, midesine düşkünlüğü, “şeyhu'l-madîre”¹ olması ve Emevî taraftarlığı iddiaları başlıkları altında değerlendirmiştir. Bu bağlamda, hemen her bir iddianın ilmî bir dayanaktan yoksun olup, önyargı ve tenkitin bir neticesi olarak ileri sürüldüğü gösterilmiştir. Söz gelimi iddia edildiği gibi Ebû Hureyre, adı sanı belli olmayan birisi değil, aksine Ezd kabilesinin Devs koluna bağlı, hem babası hem de annesi maruf bir şahsiyettir. İsmi konusundaki farklı rivâyetler delil getirilerek onun isminin bilinmediğine dair ileri sürülen eleştiriyi yazar, Ebû Hureyre'nin ismi ile değil künyesi ile meşhur olmasının bunda önemli etkisi bulunduğu şeklinde cevaplamıştır. Ebû Hureyre'nin geç Müslüman olduğuna dair ileri sürülen iddiaya ise müellif, onun esasen Mekke döneminde Müslüman olduğunu ancak hicretin 7. senesinde Medine'ye geldiğini beyan ederek karşılık vermektedir. Her ne kadar Hz. Peygamber'le mülâzemeti kısa sürse de bütün hayatını ona vakfetmesi, kendisine birçok hadisi duyma imkânı vermiştir. Yazar, Şerafeddin ve Ebu Reyeye gibilerince ileri sürülen Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber'le birlikliğinin ona duyduğu sevgiden dolayı değil de midesine düşkünlüğünden kaynaklandığı şeklindeki iddiaları ise beşerî insaf ölçülerine dahi sığmayan değerlendirmeler olarak nitelemektedir. Ebû Hureyre'nin “ben karın tokluğuna Hz. Peygamber'e hizmet ediyordum” demesini, “sırf karnımı doyurmak için onunla beraber oluyordum” şeklinde anlamının en hafif ifadeyle bir şaşkınlık olduğunu ifade etmektedir. Yine Ebû Hureyre'nin Emevî taraftarı olduğu şeklinde ortaya atılan iddia ise, yazar tarafından kritiğe tâbi tutulmuş, durumun aslında böyle olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre, Ebû Hureyre, Hz. Osman devrinde vuku bulan fitne hâdiselerinde halifenin yanında yer almış, Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasındaki olaylarda ise

¹ Süt ve etten yapılan bir yemek.

kan dökülmesine gönlü razı olmadığı için tarafsız kalmıştır. Ancak bu tarafsızlığın pasif bir tutum olmayıp, yeri gelince muhalif taraflar arasında arabuluculuk yaparak erdemli ve aktif bir tarafsızlık olduğuna da dikkat çekilmiştir (s. 77-78).

Kitabın ikinci bölümünde Ebû Hüreyre'nin hadisçiliğine yönelik eleştiriler kritiğe ele alınmıştır. Bu meyanda Hz. Ömer, Hz. Âişe, Hz. Ali, İbn Abbâs, Zübeyr b. Avvâm ve diğer bazı sahâbilerin Ebû Hüreyre'ye karşı tutumları işlenmiştir. Hz. Ömer'in hadis rivâyetinden dolayı onu tekzip ettiğine dair iddialar, delilsiz bir iftira kapsamında değerlendirilmiştir (s. 87; dipnot: 33). Hz. Âişe de kimi zaman onu, bazı zabt hataları ve hadisi anlamadaki yanılığısından dolayı eleştirmiş olsa da, asla Hz. Peygamber'e yalan isnad ettiği gerekçesiyle tekzip etmemiştir (s. 111). Ebû Hüreyre'nin çok hadis rivâyet etmesi ise yazar tarafından Hz. Peygamber'le sürekli beraber olması, Hz. Peygamber'in duasına mazhar olması, hadisleri öğrenme ve öğretmeye büyük hırs duyması, güçlü bir hafızaya sahip olması, hadis rivâyetini meslek edinmesi, uzun ömürlü olması gibi nedenlerle izah edilmiştir. Ebû Hüreyre'nin Ka'bu'l-Ahbar'ın talebesi olduğu ve ondan İsrâîlî bilgileri aldığına dair iddiayı da inceleyen yazar Ka'bu'l-Ahbar'ın diğer sahâbiler gibi Medine'de yaşadığı ve Ebû Hüreyre'nin onunla birlikteliğinin öteki sahâbeninkinden farklı olmadığı, aralarında bir hocatalebe ilişkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır (s. 148).

Yazar, Ebû Hüreyre'nin fıkıh bilmemesi noktasında dile getirilen iddialara da cevap vermiştir. Bu kısımda sahâbenin farklı özellikleri sebebiyle aralarında farklılıkların olduğuna işaret edilmiş, bu noktadan hareketle Ebû Hüreyre'nin fıkıhdan daha ziyade hadislerin hıfzı ve rivâyeti hususunda ashâb arasında temayüz ettiği ifade edilmiştir. Onun hadisleri anlama hususunda diğer bazı sahâbeden farklı olan “lafızların zahirine ve rivâyete öncelik tanıyan ve Hz. Peygamber'in her hareketini harfîyen taklit” tarzı bir yaklaşımı hayatında benimsemiş olduğunu vurgulanmıştır (s. 155). Bu hususla ilgili olarak yazar, Hanefilerin Ebû Hüreyre'nin rivâyetlerini kabul etmediklerine dair ileri sürülen iddialara karşı çıkararak, Ebû Hanîfe'nin onun mevkûf rivâyetlerini fakîh râvilerinki ile eş tutmadığı vâki olsa da, merfû rivâyetlerine asla tavrı almadığını bilâkis kimi zaman önceki kıyaslarını dahi terk edip onun rivâyetine yöneldiğini dile getirmiştir.

Bilhassa hem oryantalistler hem de çağdaşçıların eleştirini alan, başarılı bir çalışma olarak nitelenebilecek bu kitabın en önemli özelliği, Ebû Hüreyre gibi bir değerini doğru anlaşılmasına katkı sağlamasının yanı sıra, hiç şüphesiz tarihi bazı noktalara da açıklık getirmiş olmasıdır.

Osman BODUR

SAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis; ADAPAZARI